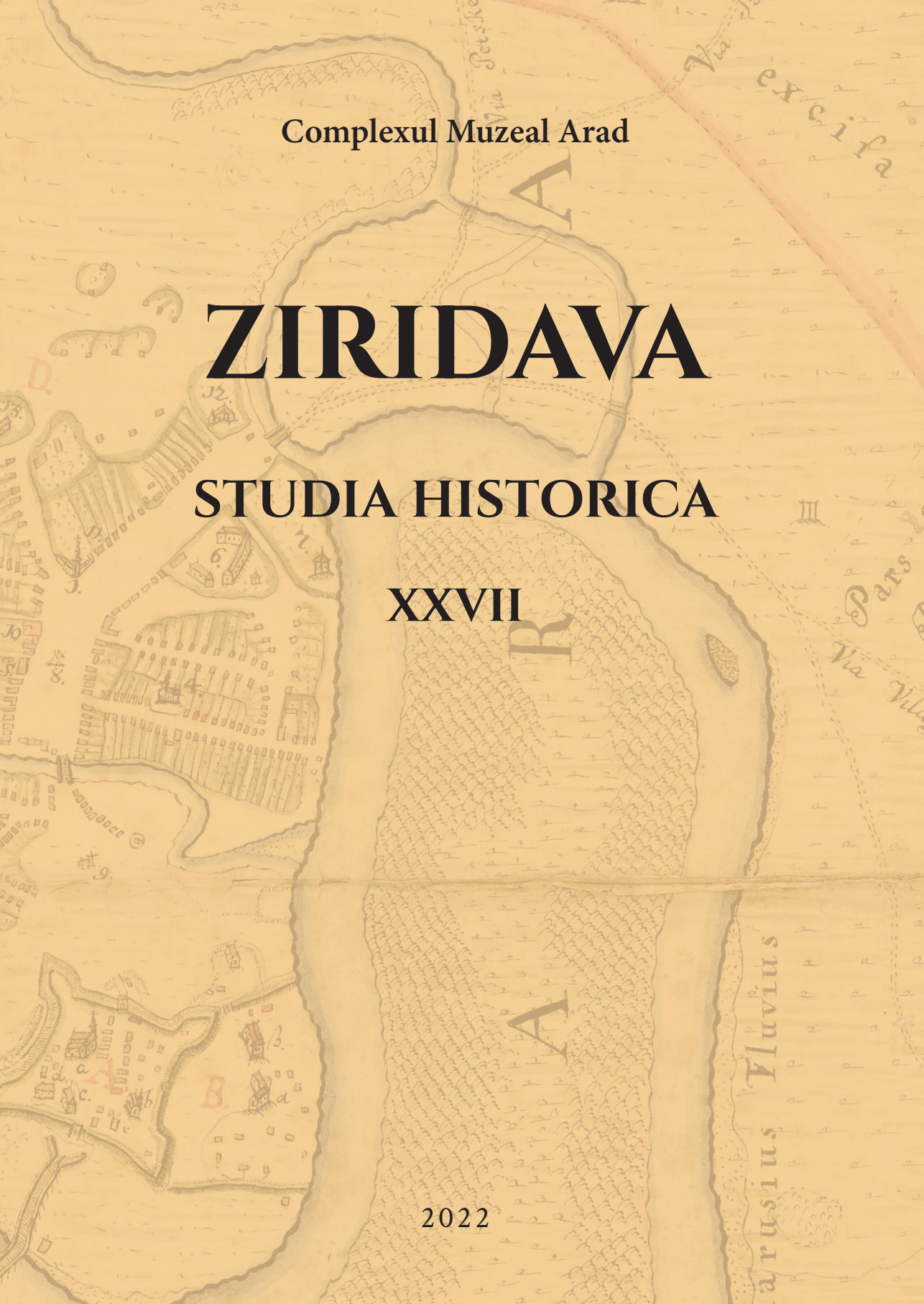

A detailed historical map of Arad, Romania, serves as the background. The map is rendered in a sepia tone with various geographical features and labels. A large river, labeled 'Flavius' and 'arvius', flows through the center. To the left, a fortified area is depicted with numerous small buildings and structures, some labeled with letters like 'A', 'B', 'C', 'D', 'E', 'F', 'G', 'H', 'I', 'J', 'K', 'L', 'M', 'N', 'O', 'P', 'Q', 'R', 'S', 'T', 'U', 'V', 'W', 'X', 'Y', 'Z'. A road labeled 'Via Petrus' runs along the top. Another road labeled 'Via exercitus' runs along the right. A road labeled 'Pars' runs along the bottom right. A road labeled 'Via Vilas' runs along the bottom left. The map is divided into several sections by the river and roads.

Complexul Muzeal Arad

ZIRIDAVA

STUDIA HISTORICA

XXVII

2022

COMPLEXUL MUZEAL ARAD

ZIRIDAVA
STUDIA HISTORICA
XXVII

Editura MEGA
Cluj-Napoca, 2022

**Proiect editorial coordonat de Complexul Muzeal Arad
și susținut financiar de Consiliul Județean Arad**

Consiliul de redacție:

Redactori: SORIN OVIDIU BULBOACĂ, FELICIA ANETA OARCEA

Secretari de redacție: IOAN PAUL COLTA, ADRIANA PANTAZI, ANIKÓ WITMAN

Consiliul științific:

JOSEF WOLF, Institutul pentru Istoria și Geografia Regională a Șvabilor Dunăreni, Tübingen, Germania; OVIDIU PECICAN, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca; MIRCEA MĂRAN, Școala de Studii Înalte pentru Educatori „Mihailo Palov”, Vârșeț, Serbia; ANDREEA EMBER, Centre des Monuments Nationaux, France; EUSEBIU NARAI, Universitatea de Vest Timișoara; CAMIL PETRESCU, Universitatea de Vest Timișoara; ANDREI FLORIN SORA, Universitatea din București, Societatea de Științe Istorice din România; LAURENȚIU ȘTEFAN SZEMKOVICS, Arhivele Naționale Istorice Centrale, București; CORNELIU PĂDUREAN, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad; ANDREI ANDÓ, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad; MARIUS IOAN GREG, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad; DORU SINACI, Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” Arad; DUMITRU TOMONI, Societatea de Științe Istorice din România.

*In Romania, the periodical can be obtained through subscription or exchange,
sent as post shipment, from Museum Arad, Arad, Piata G. Enescu 1, 310131, Romania.
Tel. 0040-257-281847.*

ZIRIDAVA. STUDIA HISTORICA

Any correspondence will be sent to the editor:

MUSEUM ARAD

Piata George Enescu 1, 310131 Arad, RO

e-mail: office@museumarad.ro

The content of the papers totally involve the responsibility of the authors.

Persoane de contact:

Dr. Sorin Ovidiu Bulboacă: sorin_bulboaca@yahoo.com

Dr. Felicia Aneta Oarcea: felly_oarcea@yahoo.com

Dr. Ioan Paul Colta: ioanpaul.colta@gmail.com

ISSN 1224-7316

Copertă: CĂLIN MAN

Tehnoredactare: IOAN DOREL RADU

Editura Mega | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS

- 9 **FELICIA ANETA OARCEA, IOAN PAUL COLTA**
În loc de prefață
In memoriam Onisim Colta (1952–2022)
- 41 **SORIN BULBOACĂ**
Canonici la Capitulul Orod (Arad) în secolele XII–XIV
Canonical in the Chapter of Orod (Arad) in the 12th–14th centuries
- 53 **OVIDIU PECICAN**
A doua versiune a Cronicii din vremea lui Matei Basarab (1640–1646)
The second version of the Chronicle conveyed in the Matei Basarab time (1640–1646)
- 61 **SORIN MITU**
Români și maghiari în Transilvania medievală: raporturi imagologice,
conviețuire etnică și conflicte sociale
*Romanians and Hungarians in medieval Transylvania: imagological relations,
ethnic coexistence and social conflicts*
- 87 **ANDREEA EMBER**
Les espaces cachés de Château de Maisons
The hidden areas of the Castle of Maisons
- 115 **ELENA RODICA COLTA**
Breslele arădene. Rânduieli imperiale și mod de viață
Guilds of Arad. Imperial ordinances and a way of life
- 121 **CAMIL PETRESCU**
Aspecte din presa românească bănățeană până la Marea Unire
Aspects of Romanian written media from Banat before the Great Unification

- 135 **ELENA RODICA COLTA**
Colecționari de cărți vechi din bibliotecile arădene
Collectors of old books from Arad's libraries
- 147 **MARIAN GHEORGHE**
Comportamentul nupțial al luteranilor din orașul Arad (mijlocul secolului al XIX-lea – începutul veacului XX)
The Nuptial behavior of the Luterans in the city of Arad (mid 19th century – early 20th century)
- 165 **MIRCEA MĂRAN**
Noi contribuții la biografia scriitorilor din familia Tințariu
New contributions to the biography of writers from the Tințariu family
- 175 **FELICIA ANETA OARCEA**
Profesorul-preot Nicolae Mihulin (1878–1941). Repere biografice
The professor-priest Nicolae Mihulin (1878–1941). Biographic references
- 185 **CRISTINA GUDIN**
Considerații privind învățământul românesc în anii Primului Război Mondial
Considerations regarding Romanian education during the First World War
- 199 **IOAN BOLOVAN, SORINA PAULA BOLOVAN**
Communication et diplomatie dans la tournée du général Berthelot en Transylvanie (1918–1919)
Communication and diplomacy in general Berthelot's Transylvanian tour (1918–1919)
- 211 **IONELA SIMONA MIRCEA**
Liceul „Mihai Viteazul” – primul liceu românesc de stat din Transilvania
“Mihai Viteazul” High School – the first Romanian state high school in Transylvania
- 231 **MARIN POP**
Din activitatea organizației Partidului Național Român din județul Arad în perioada 1920–1922
From the activity of the organization of the Romanian National Party from Arad county during 1920–1922
- 249 **LAURENȚIU-ȘTEFAN SZEMKOVICS**
Ordinul „Steaua României” conferit șefului contabilității Consistoriului Arad (1923)
The “Star of Romania” Order conferre on the head of accounting of the Consistory of Arad (1923)

- 259 **EUSEBIU NARAI**
Percepția cotidianului bănățean *Vestul* asupra relațiilor româno-franceze în luna aprilie 1931
The perception of the Banat daily Vestul (The West) on the Romanian-French relations in April 1931
- 275 **CLAUDIU SERGIU CĂLIN, MARIUS OANȚĂ**
Procesul intentat celor trei episcopi catolici acuzați de „spionaj în favoarea Vaticanului”: Augustin Pacha, Adalbert Boros și Joseph Schubert
The lawsuit filed against the three Catholic bishops accused of „spying for the Vatican”: Augustin Pacha, Adalbert Boros and Joseph Schubert
- 297 **ALEXANDRU ȘTEFAN**
RECENZIE – Sigiliile și practicile sigilare ale locurilor de adevărare din Transilvania și comitatele învecinate în secolele XIII–XIV
- 299 **MARIUS OANȚĂ**
RECENZIE – Arhidieceza Romano-Catolică de București (1948–1964). Structuri ecleziale centrale

Procesul intentat celor trei episcopi catolici acuzați de „spionaj în favoarea Vaticanului”: Augustin Pacha, Adalbert Boros și Joseph Schubert

The lawsuit filed against the three Catholic bishops accused of „spying for the Vatican”: Augustin Pacha, Adalbert Boros and Joseph Schubert

CLAUDIU SERGIU CĂLIN*, Marius Oanță**

Abstract. Following the Soviet model, the states that found themselves in the sphere of influence of their “great neighbor from the East”, behind the “Iron Curtain”, adopted, through the political decision-makers, the same means and measures, staged against the Catholic clergy – priests, bishops, monks and nuns – and even some Catholic laymen, various trials in which they were accused of undertaking espionage actions in favor of the Western powers and at the expense of the “people” – respectively against the newly established popular order. Unsurprisingly, the new political structure in the People’s Republic of Romania could not make a dissonant note either. As in most socialist states, the ephemeral power in Bucharest initiated actions aimed at massive purges of the “elements” among the Christian Churches that did not show trust for the regime, opposed the communist ideology, respectively who showed no signs that they wanted some kind of rapprochement and collaboration. We will focus in the present study on three bishops of the Roman Catholic Church, through whose public trial – simulacrum, the regime has tried to discredit both the Church and themselves, in their capacity as clergy. Prominent representatives of the Catholic Church, they were considered “enemies of the people” and were given as a negative example. In the following we will deal with the trial of the three bishops who were concocted the guilt of being “spies, traitors and plotters in the service of the Vatican and the Italian espionage center”, being included in the so-called “lot of the Italian Legation”, namely: Augustin Pacha, residential bishop of Timișoara, Adalbert Boros, auxiliary bishop of Timișoara

* Dr. istorie, arhivist, Episcopia Romano-Catolică de Timișoara, e-mail: duratti2002@yahoo.com.

** Dr. istorie, cercetător independent, arhivist, e-mail: mariusu1981@gmail.com.

and Joseph Schubert, Auxiliary Bishop of Bucharest – the last two clandestinely consecrated in the highest rank of the presbyterate. Among those summarily judged and arbitrarily convicted by a military court created especially for this occasion there are also other people, whom we will deal with in future studies dedicated to this media event of the era.

Keywords: Catholic Church, trial, bishops, spies, communism.

Introducere

Prezentul studiu științific recrează planurile istorice, aducând în dezbatere sursele editate și inedite cercetate, pe baza cărora vom încerca să elucidăm acele aserțiuni devenite notorii, cu largul concurs al unor istorici consacrați și intrate deja în istoriografie, dar care nu au legătură cu realitatea faptelor. Abordarea este una nouă, menită a lămuri câteva dintre capetele de acuzare ale înalților clerici – Augustin Pacha, Adalbert Boros și Joseph Schubert –, implicați într-un proces-simulacru regizat cu suportul Moscovei și „pus în scenă” de autoritățile comuniste de la București¹. Această tentativă de acțiune juridică a făcut obiectul și altor studii științifice contemporane, în paginile cărora nu au fost decelate acele evenimente și presupuse vinovății care au condus la arestarea celor trei prelați, fiind utilizate cu precădere informațiile furnizate de către arhivele laice, în special cele ale aparatului represiv. Cum documentele din fondurile CNSAS abundă în inexactități și prezintă, într-o încercare de discreditare a Bisericii Romei și a clericilor săi, opinia regimului despre prelații catolici, tratați în paginile ce urmează, ne revine sarcina de a reconsidera cadrul istoric, consemnând atitudinea autorităților din celelalte state satelit ale Uniunii Sovietice și cea a organelor de coerciție din România comunistă. În subsidiar, atunci când vom trata procesul propriu-zis, amintind motivele acuzării prelaților mai sus menționați, vom apela la jurnalele vremii, instrumente de presă în general defavorabile Bisericii Catolice, dar care amintesc de prezența episcopului Augustin Pacha la cancelarul german, Adolf Hitler, într-o altă lumină față de documentele emise de autoritățile din perioada de sovietizare a României.

¹ William Totok, *Episcopul, Hitler și Securitatea. Procesul stalinist împotriva «spionilor Vaticanului» din România*, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 424; Claudiu Călin, „Procesul episcopului Augustin Pacha și al membrilor Aulei Episcopale Romano-Catolice de Timișoara – portrete și destine din arhivele episcopiei timișorene”, în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (ed.), *Destine Individuale și Colective în Comunism*, Editura Polirom, Iași, 2013, pp. 121–122; Idem, „Dieceza de Timișoara între 1948–1989”, în Dănuț Doboș (ed.), *Biserica Romano-Catolică din România în timpul prigoanei comuniste (1948–1989)*, Editura Sapienția, Iași, 2008, pp. 100–102; Idem, „Episcop dr. h.c. Augustin Pacha și Seminarul teologic al Diecezei de Timișoara (1923–1948)”, în *Banatica*, 24/2, Reșița, 2014, p. 412, nota 2.

Totodată, pe parcursul studiului nostru, vom analiza în paralel mijloacele utilizate în celelalte state comuniste, unde, cu prilejul instaurării regimurilor totalitare, clericii și laicii au avut de suferit, ca urmare a aplicării unor politici represive, dublate de o campanie anti-religioasă furibundă.

Campania anti-religioasă și anti-catolică din statele satelitare Uniunii Sovietice

O constată a politicii Uniunii Sovietice au reprezentat-o epurările din rândurile preoțimii și episcopatului catolic². Niciuna dintre statele circumscrise politicii Uniunii Sovietice nu a făcut notă distonantă. Urmând modelul deja implementat la Kremlin, între 1921–1926, când debutează în Rusia sovietică o amplă campanie anti-religioasă, mare parte a preoților, călugărilor și episcopilor catolici din spatele „Cortinei de fier”, care nu au dorit să pactizeze cu regimul, au fost arestați și sumar judecați pentru o presupusă colaborare cu „imperialismul american”, conectat și identificat de comuniști cu Sfântul Scaun. Mai mult decât atât, aceștia au fost acuzați că sunt instrumentele docile ale americanilor, cărora le furnizează informații clasificate din diferite domenii precum: apărare, economie și politică. Într-un cuvânt, aceștia fuseseră acuzați de spionaj în favoarea „imperialismului” postulat de Lenin, anume puterile occidentale. După cum avea să evidențieze monseniorul Stefano Lomonov, cleric al Bisericii Catolice din Bulgaria: „cea mai mare și mai sângeroasă persecuție împotriva creștinismului a fost cauzată de comunism, ale cărui rădăcini teoretice trebuie căutate fie în dogmele ateiste și materialiste ale revoluționarilor francezi, fie în „învățătura” lui Karl Marx, centrată pe construcția violentă a dictaturii proletariului”³.

În Republica Populară Bulgară, doar Biserica Ortodoxă din această țară s-a bucurat, în schimbul supunerii totale, de toate drepturile conferite de legea comunistă. În schimb, catolicii și protestanții au fost constant hărțuiți și nu

² O bogată literatură științifică a fost editată pe această temă, spre exemplu: Stefano Monolov, „Martiriul catolicilor din Bulgaria în timpul socialismului”, în *Dialog teologic*, XII, Institutul Teologic Romano-Catolic, Iași, nr. 24, 2009, p. 81; Fabiano Giorgini, *I passionisti nella chiesa di Bulgaria e di Valachia (Romania)*, Curia Generale dei Passionisti, Roma, 1998, p. 111; Jan Kuklík, *Czech law in historical contexts*, Carles University in Prague-Karolinum Press, Prague, 2015, p. 172; Pedro Ramet, „Catholicism and Politics in Socialist Yugoslavia”, în *Religion in Communist Lands*, vol. X, issue 3, Centre for the Study of Religion and Communism, Keston Institute-Oxford, 1982, pp. 257–258; Ryszard Gryz, „Political repression of the catholic episcopate during the period of stalinism in Poland”, în *Czasy Nowożytne (Modern Times)*, vol. 1, Catholic University of Lublin, 2000, p. 103; Peter C. Kent, *Lonely Cold War of Pope Pius XII: The Roman Catholic Church and the Division of Europe (1943–1950)*, McGill: Queen’s University, 2002, p. 102; Bernhard Tönnies, *Religious Persecution in Albania* în *Religion in Communist Lands*, vol. X, issue 3, Centre for the Study of Religion and Communism, Keston Institute-Oxford, 1982, p. 251.

³ Stefano Monolov, *op. cit.*, p. 81.

au beneficiat de aceste drepturi. Într-o țară de 9 milioane de locuitori, dintre care catolicii reprezentau o minoritate ce număra sub 700.000 de suflete, deci sub 10% din totalul locuitorilor, dar cu o „prezență vivace”, clericii străini au fost expulzați, iar cei bulgari încarcerați⁴. Dintre aceștia din urmă se remarcă figuri de călugări și clerici diecezani, cum ar fi: Iosafat Šiškov, Kamen Vičev, Pavel Džidžov și Eugen [Evgheni] Bossilkov, ultimul fiind episcop de Nicopole. Actul de acuzare apărea în presa bulgară deja în 16 septembrie 1952, chiar dacă procesul acestora, unul regizat, începea abia pe 29 septembrie, iar condamnările au fost pronunțate pe 3 octombrie același an. Printr-o decizie a Tribunalului militar din Sofia, în 11 noiembrie 1952, toți membrii lotului au fost condamnați la moarte și executați, la ora 23.30, în închisoarea centrală din Sofia. Pentru a nu fi identificate ulterior, trupurile celor decedați au fost aruncate în gropi comune⁵. La procesul monseniorului Bossilkov au fost aduși trei clerici, călugări pasionaști – Giorgio, Nicolas și Chiril – ce au fost obligați să depună mărturie mincinoasă împotriva episcopului. Cei trei călugări au refuzat să recurgă la un astfel de gest⁶. O soartă similară cu cea a episcopului Bossilkov a avut-o și monseniorul Ivan Romanov, episcop de Sofia-Plovdiv, precum și călugării capucini Fortunat Bakalski și Flavian Mankin. Episcopul Romanov a murit, pe 8 ianuarie 1959, la Șumen, la două luni de proces, fiind grav maltratat. Printre primele victime ale regimului opresiv de la Sofia s-a numărat și preotul Flavian Mankin, care a fost ucis, împreună cu doi laici – Geno Burov și Rafael Peev – pe 21 octombrie 1944, trupurile acestora fiind aruncate în râul Strjama. „Cei acuzați și arestați erau torturați, umiliți în condiții oribile, lipsiți de somn și hrană, terorizați, interogați continuu – erau depersonalizați. Probele prezentate erau în întregime inventate. Textele pe care erau obligați să le semneze, redactate în cel mai pur stil stalinist, imitau același stereotip”⁷.

În Cehoslovacia, guvernul comunist de la Praga a pregătit un proces care urmărea destabilizarea ierarhiei canonice, legitime, din această țară. Primul dintre clericii vizați a fost arhiepiscopul de Praga și Olomouc, viitorul cardinal *in pectore* Josef Beran. În iunie 1949, Beran a fost plasat în arest la domiciliu, fiind judecat ulterior într-un proces prin care regimul voia să demonstreze că deține pârghiile puterii. Două procese politice au avut loc în Cehia, urmate de altele în Slovacia, unde episcopi și preoți au fost deferiți justiției comuniste, prin Tribunalul Suprem, în intervalul 1950–1952. În aprilie 1950, în cadrul „Acțiunii mănăstirilor” au fost arestați 2.376 călugări și călugărițe, acuzați că ar fi colaborat cu Germania hitleristă, că luptă împotriva regimului de „democrație populară” și

⁴ *Ibidem*, p. 82.

⁵ *Ibidem*, p. 83.

⁶ Fabiano Giorgini, *op. cit.*, p. 111.

⁷ Stefano Monolov, *op. cit.*, p. 85.

fac spionaj în favoarea „puterilor imperialiste”. Alături de aceștia s-au aflat preoți, studenți la teologie, teologi, intelectuali catolici și numeroși preoți. Față de Bulgaria, unde catolicii de ambele rituri (romano- și greco-catolici) reprezentau doar 7,7% din totalul populației, în Cehoslovacia ponderea credincioșilor catolici era de 76,2%, fapt care explică numărul mare de arestări. La finele anului 1952, numărul estimat al preoților încarcerati în Cehoslovacia era de 280 persoane⁸.

În Iugoslavia acelor timpuri, pentru că Biserica Catolică a refuzat un *modus vivendi* cu regimul comunist, a început împotriva acesteia o campanie de prigonire, fiind vizat cu precădere clerul indigen. Într-o astfel de situație, a avut loc un incident în 1947, când monseniorul Ukmar a fost bătut pe stradă de un grup de agitatorii comuniști, iar colaboratorul său, fratele M. Buletić, a fost ucis. Cei doi clerici se îndreptau spre Lanišće pentru a conferi Sacramentul Mirului. În urma unui proces răsunător, oglindit în presa comunistă a vremii, Ukmar a primit șase ani de închisoare pentru provocare, timp în care cei doi bărbați vinovați de moartea lui Buletić au primit trei, respectiv cinci luni. În mod invariabil, astfel de incidente au fost reflectate favorabil în presa aservită⁹. În perioada persecuției comuniste din Iugoslavia, s-au petrecut o serie de evenimente de acest tip. Astfel, monseniorul Josip Carević, episcop de Dubrovnik, a dispărut subit, Janko Šimrak, episcop greco-catolic de Križevci, a decedat în august 1946, ca urmare a bătăilor la care a fost supus în lunile de detenție, Peter Čule, episcop de Mostar, a fost condamnat, în luna iulie 1948, la 11 ani și 6 luni de închisoare. O serie de înalți clerici care au plecat în străinătate, ca refugiați, nu au mai fost primiți în țara lor, refuzându-li-se permisiunea de a reveni. Printre ei îi amintim pe Josip Stjepan Garić, episcop de Banja Luka, Ivan Šarić, arhiepiscop din Sarajevo și pe Gregori Rožman, episcop de Ljubljana. În lipsa obținerii rechemării la Vatican, lui Alojzije Viktor Stepinac, arhiepiscop de Zagreb, i s-a înscenat un proces în care era acuzat de o presupusă colaborare cu organizația fascistă croată „Ustaše”, primind, în urma unui proces „fantomă”, o condamnare la 16 ani de temniță¹⁰.

În Polonia, în luna mai a anului 1951, clerul și guvernul semnaseră „Carta Națională pentru un Plebiscit de Pace”, dar în ciuda acestui fapt s-au desfășurat procese ulterioare, în special împotriva iezuiților și membrilor ordinului „Sfântului Bernard”, procesele conducând la două pedepse cu moartea. Trei episcopi salezieni au fost acuzați de propaganda oficială, pierind în 1952; în același an, câțiva preoți din Cracovia au fost arestați fiind acuzați de spionaj și sabotaj. Politica Partidului Comunist din Polonia vis-a-vis de clerul catolic polonez fusese sintetizată, la 11 ianuarie 1948, de către liderul comunist polon, Jakub Berman, care avea să declare la o plenară a partidului următoarele:

⁸ Jan Kuklík, *op. cit.*, p. 172.

⁹ Pedro Ramet, *op. cit.*, pp. 257–258.

¹⁰ *Ibidem*, p. 258.

„Vaticanul a fost – și va continua să fie – o agenție a imperialismului american”¹¹. În acest context tulbure, episcopii de Gdańsk (Danzig), Wrocław (Breslau), Opole (Oppeln), Gorzów (Landsberg an der Warthe) și Olsztyn (Allenstein) au fost izolați în reședințele episcopale, fiind arestați la domiciliu și putând comunica cu exteriorul doar prin intermediul vicarilor generali¹². În noiembrie 1952, cinci înalți clerici, inclusiv arhiepiscopul Eugeniusz Baziak din Cracovia, au fost arestați. Împotriva măsurilor guvernului au avut loc proteste publice masive în Cracovia, suprimate prin violență¹³. Numărul mare de episcopi și preoți arestați în această țară ne împiedică aici să îi tratăm sistematic într-o încercare de sinteză.

În Albania, începând cu luna decembrie a anului 1945, poliția a percheziționat Seminarul major al Arhidiecezei de Scutari, condus de clericii Societății lui Isus (ordinul iezuit). Observând opoziția călugărilor, autoritățile i-au arestat împreună cu seminariștii aflați în institutul de învățământ. După modelul deja amintit mai sus, campania de arestare a fost tratată pe larg în presa centrală, atunci când 36 laici și 21 membri ai clerului au fost lipsiți de libertate și judecați sumar de un tribunal al poporului constituit „ad hoc”¹⁴. Ca și în celelalte state-satelit ale Uniunii Sovietice, s-au invocat aceleași acuze, cu precădere sprijinirea „imperialismului american”, dar și colaborarea cu regimul fascist italian, de ocupație. Regimul comunist de la Tirana, al lui Enver Hoxha, a fost printre cele mai brutale din tot „Lagărul comunist”, provocând, între 1945–1974, martiriul arhiepiscopului Vincens Prenushi, dar și al unui număr de 37 preoți. La finalul anului 1946, un număr de 20 preoți catolici au fost executați, iar alți 40 arestați¹⁵. În final, trebuie să menționăm că, după proclamarea Albaniei *drept primul stat ateu din istorie*, în anul 1967, apartenența la Biserica Catolică putea să aducă condamnarea la moarte.

În Ungaria, campania împotriva episcopatului catolic debutează, la 26 decembrie 1948, când cardinalul József Mindszenty, arhiepiscop de Esztergom și primat al Ungariei, este arestat și torturat, primind o condamnare pe viață pentru o presupusă tentativă de restabilire a Imperiului Habsburgic, cu ajutorul Statelor Unite și a Marii Britanii, fiind acuzat de trădare și declarat „dușman al poporului”¹⁶. Aflând de încarcerarea acestuia, papa Pius al–XII-lea îi dedică, la 2 ianuarie 1949, o *Epistolă*, moment în care se adresează și episcopatului

¹¹ Ryszard Gryz, *op. cit.*, p. 103.

¹² *Ibidem*, p. 108.

¹³ *Ibidem*, p. 111.

¹⁴ Peter C. Kent, *op. cit.*, p. 102.

¹⁵ Bernhard Tönnies, *op. cit.*, p. 251.

¹⁶ Árpád Klimó, „Catholic identity in Hungary – The Mindszenty case”, in *Hungarian Studies*, 24/2, Akadémiai Kiadó, Budapeșt, 2010, p. 200.

ungar, folosind următoarele cuvinte: „[...] conștiința și datoria ne obligă să ne exprimăm public regretul și indignarea noastră față de ceea ce s-a comis împotriva drepturilor Bisericii; ce s-a întâmplat nu numai împotriva voastră, ci împotriva catolicilor din Ungaria și din întreaga lume, cu mare tristețe deplângem solemn nedreptatea care insultă întreaga Biserică [...]”¹⁷.

Propaganda de partid, din România comunistă, reflectată în jurnalele timpului

În descrierea evenimentelor istorice, pentru o analiză completă, merită a fi menționate și revistele editate de către regimul comunist, ori cele aservite acestuia, ce tratează într-o notă propagandistică faptele clericilor catolici din Republica Populară Română, precum și ale papei, reprezentantul puterii legitime și al comuniunii dintre Roma și Bisericile locale [particulare-n.n.]. Încă de la debutul acestui regim, ziarul „Scânteia”, oficiosul Partidului Muncitoresc Român, a publicat diverse articole satirice la adresa puterilor occidentale, caricaturizându-l pe Suveranul Pontif, Pius al XII-lea, de sub sutana căruia ieșeau două persoane care îi introduceau în buzunarul drept al reverendei o sumă de bani, în monedă americană și care salutau asemenea soldaților naziști, cu palma dreaptă ridicată în aer. În locul ferulei [crucea pastorală pontificală– n.n.], papa purta pe post de toiag un simplu băț, la capătul căruia se aflau însemnele dolarului american, iar acesta trona deasupra titlului de primă pagină: „Acord secret între Statele Unite și Vatican. În schimbul ajutorului promis de guvernul american clerului catolic reacționar, Vaticanul își ia angajamentul să intensifice campania împotriva democrațiilor populare din Europa”¹⁸. Sub titlul „Papa atăță revizionismul german”, în același ziar, se specifica faptul că episcopul Romei i-a invitat în Cetatea Vaticanului pe prelații germani și a „subliniat datoria clerului catolic din Germania de a participa din ce în ce mai activ la viața politică a Germaniei [...] împotriva mișcării democratice”¹⁹. Așa-numitul material jurnalistic a fost preluat integral, fără a i se aduce modificări, și în următorul număr al aceleiași instrument propagandistic²⁰. Articolul trebuie așezat în contextul politic internațional de la finalul celui de-Al Doilea Război Mondial, din perioada în care teritoriul german controlat de Uniunea Sovietică nu era încă proclamat ca stat „independent”, apărând deja tensiuni tot mai acute între blocul vestic și cel controlat de sovietici. Germania constituia și ea un areal, care deși era ruinat de război, era râvnit de URSS. Sfântul Scaun era considerat,

¹⁷ Cf. *Acta Apostolicae Sedis*, annus XXXXI, vol. XVI, Typis Polyglottis Vaticanis, pp. 20–21.

¹⁸ *Scânteia*, București, seria II, XVII, 1948, nr. 1102, 18 aprilie, p. 1.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 1113, 7 mai, p. 6.

²⁰ *Ibidem*, nr. 1114, 8 mai, p. 6.

prin poziționarea sa clară, anticomunistă, de aceștia, drept un stat-marionetă, dușmănos vis-a-vis de „democrațiile populare”.

La data de 20 iulie 1948, după o serie de măsuri samavolnice, dictate împotriva cultelor religioase din țara noastră, „Scânteia” a publicat articolul în care semna, încă de pe prima pagină, „Denunțarea Concordatului cu Vaticanul”, motivând acest act prin faptul că astfel se elimina „subordonarea unei părți din cetățenii țării – credincioșii catolici – față de o instituție străină, Vaticanul, a cărei activitate politică reacționară este bine cunoscută, este potrivnică intereselor populare și însăși intereselor mas[s]ei de credincioși catolici din țară, doritoare de progres și libertate”²¹. Un alt articol propagandistic și partinic este și cel despre: „Slujitori ai Bisericii romano-catolice din R.P.R. scoși din buget în urma atitudinii antidemocratice”. O listă a clericilor care de fapt au renunțat din proprie inițiativă la salariul de la stat, pentru a nu fi moralmente obligați față de regim și implicați în aparatul propagandistic comunist, dar menționați în mod mincinos că au fost scoși din buget de autorități, se regăsește și în „Universul”²².

Deosebit de important de semnalat este faptul că niciun articol nu este semnat, neprecizându-se identitatea autorului, rangurile și funcțiile îndeplinite de preoții consemnați sunt greșite, iar tonul este unul la fel de manipulator, nereflexând faptele istorice reale. În cuprinsul articolului de pe prima pagină, prin care se înfierează cei 130 de preoți și funcționari administrativi ai Bisericii Romano-Catolice din România, parohul catedralei „Sfântul Iosif” din București, Joseph Schubert, este menționat drept „canonic de la Iași”²³. Sub semnătura lui Nestor Ignat, redactor la Scânteia, jurnalist și scriitor de orientare ideologică marxist-leninistă, ca o continuare a articolului enunțat, se vorbește despre

²¹ *Ibidem*, seria III, XVII, 1948, nr. 1175, 20 iulie, pp. 1, 6.

²² *Universul*, București, LXV, 1949, nr. 124, 29 mai, p. 3.

²³ *Scânteia*, seria II, XVIII, 1949, nr. 1438, 29 mai, p. 1. Articolul a fost publicat în ziar, după ce preoții romano-catolici, în urma unei circulare a vicarului general, Edmund Barciowski, renunțaseră la salariul de la stat, ca urmare a constatării unor imixțiuni ale statului în treburile Bisericii, precum și a refuzului repetat al organelor de a aproba „Proiectul de Statut al Bisericii Catolice”. Documentul, în limba latină, transmis la 29 martie 1948, înregistrat, sub nr. 365, la Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, cuprindea următorul text: „*Reverende Domine, Ad mandatum Exc.mi ac Rev.mi D.D. Ordinarii notum redditur, Episcopos Catholicos renuntiasse, ad tempus, renumerationi (salario) statali, sed iura acquisita reservasse. «Cujus renuntiationis causa duplex erat: nempe evitare omnem discrimen inter clericos, nec non amovere quodlibet impedimentum circa concreditam spiritualem misionem»*”. Totodată, prin această scrisoare, vicarul general, Edmund Barciowski, sugerează clericilor catolici din arhidieceză că, reunțarea la salariul de la stat, ar echivala cu o opoziție a Bisericii. Cu această ocazie, o parte însemnată a preoților și episcopilor catolici, la sugestia Nunțiaturii, au refuzat stipendiile salariale cuvenite lor. Acest mod de acțiune, în fapt un protest democratic, de ordin moral, a fost adoptat și în Dieceza de Timișoara și în alte dieceze latine. Dr. theol. Franz Kräuter, *Erinnerungen an Bischof Pacha. Ein Stück Banater Heimatgeschichte*, ADZ-Verlag, Bukarest, 1995, p. 156.

clericii catolici care, cu bună știință „calcă în picioare îndatoririle lor de cetățeni ai R.P.R.”, [...] având o „atitudine antidemocratică, ostilă poporului muncitor, care îi califică drept agenți ai imperialismului”²⁴. În numărul său din 4 aprilie 1950, tratând mai multe loturi de „spioni”, atât din Cehoslovacia, cât și din Bulgaria, se scrie și „Procesul preoților catolici spioni din Cehoslovacia”. Pentru a urma întocmai directivele Sovietelor, un număr de zece preoți și călugări catolici, printre care și decanul Academiei Teologice pragheze, au fost deferiți justiției comuniste. În expunerea de motive, Tribunalul de Stat din Praga constată „activitatea de spionaj și sabotaj din țările democratice”. Pentru a-și legitima acțiunile abuzive, guvernul Republicii Cehoslovace le inventează acestora vinovăția de a fi „instruiți în activitatea de spionaj [...] contra Armatei Sovietice”, la Roma, în Colegiul Oriental²⁵. Urmărind presa vremii, putem lesne observa linia trasată de la Moscova, precum și similaritățile privind organizarea, după aceeași regie, a unor procese în tot „lagărul comunist”. În numărul său din 4 aprilie 1950, cotidianul „Scânteia”, oficiosul Partidului Comunist Român anunța „Procesul preoților catolici spioni din Cehoslovacia”, dar și din Bulgaria. În anul 1952, la Editura de Stat pentru Literatură Științifică, a apărut broșura „Procesul unui grup de spioni, tâdători și complotiști în slujba Vaticanului și a centrului de spionaj italian”, în care regimul își definea politica anti-religioasă.

Acest spectacol mediatic, pus în scenă la București între 10–17 septembrie 1951, a fost precedat de așa-zisul proces al „grupului de spioni și teroriști în frunte cu conducătorii Nunciaturii Apostolice din București, Gerald Patrick O’Hara și [Guido] Del Mestri, judecat în iulie 1950 la București”²⁶.

Procesul „Lotului Pacha” (10–17 septembrie 1951)

Început în dimineața zilei de luni, 10 septembrie 1951, la Tribunalul Militar București, grupul celor trimiși în judecată cuprindea o serie de clerici și laici,

²⁴ *Ibidem*, p. 3. Intitulat „Cu privire la atitudinea antidemocratică a unor slujitori ai bisericii catolice”, articolul este pus în antiteză cu un altul, în care se anunță mărirea salariilor pentru tractoriști și lucrători sezonieri.

²⁵ *Scânteia*, seria II, XIX, 1950, nr. 1701, 4 aprilie, p. 6.

²⁶ Vezi: *Procesul unui grup de spioni, tâdători și complotiști în slujba Vaticanului și a centrului de spionaj italian*, Editura de Stat pentru Literatură Științifică, București, 1952, p. 6, nota 1. După cum ne este relevant, în cadrul aceleiași note, procesul de la București, urmând exemplul altor procese regizate în spatele „Cortinei de Fier”, până la această dată – a cardinalului Mindszenty, a arhiepiscopului Grösz (din Ungaria), al iezuiților și franciscanilor (din Cehoslovacia), al ordinelor religioase (din Bulgaria), al vicarilor Ronczam, Laugkuk și Zub (din Polonia) –, urmarea ruperea legăturilor cu Vaticanul a Bisericilor locale și constituirea unor Biserici Catolice naționale. Aceste demersuri nu și-au atins niciodată obiectivul scontat. Numele prelaților interogați și arestați au fost transcrise întocmai. Între transliterația numelor acestora și oficiosul Partidului Comunist (Muncitoresc) Român, „Scânteia” apar diferențe substanțiale.

printre care: Augustin Pacha, episcop romano-catolic de Timișoara, Clemente Gatti, călugăr franciscan observant, paroh al Bisericii Italiene din București, Joseph Schubert, episcop auxiliar de București, Adalbert Boros, episcop auxiliar de Timișoara și rector al Seminarului Catolic din Timișoara, Josef Waltner, prelat papal, directorul cancelariei Diecezei de Timișoara, Johann (Hans) Heber, secretar episcopal al Diecezei de Timișoara, Lazăr Ștefănescu, inspector școlar general, Gheorghe Săndulescu, inspector școlar general și Petre Țopa, medic din București. Dintre persoanele trimise în judecată de procuratura militară sunt importante pentru prezentul studiu informațiile furnizate despre episcopul rezidențial Augustin Pacha și episcopii clandestini, Joseph Schubert, paroh al catedralei „Sfântul Iosif”, respectiv Adalbert Boros, rectorul seminarului diecezan din Timișoara. Practic, între 28–30 iunie avusese loc un prim „proces de spionaj”, înscenat de comuniști, cei deferiți „justiției poporului” fiind judecați în lipsă. O instanță militară a Tribunalului Militar București aprecia în acele zile că „Nunțiatura papală, spionajul englez, turc și francez și-au dat mâna în acțiunea lor comună, împotriva regimului de democrație populară din R.P.R.”. În cursul zilei următoare, arhiepiscopul O’Hara a înaintat actele la Ministerul Afacerilor Externe pentru plecarea din țară, a sa și a celorlați doi clerici diplomați, Guido del Mestri și John Kirk, cu trenul, pe ruta București–Curtici²⁷. În urma plecării personalului Nunțiatunii, sediul acesteia a fost obiectul mai multor gesturi belicoase ale staului român, față de Sfântul Scaun, care încă înaintea expulzării regetului Nunțiatunii hotărâse ca în caz de forță majoră, Legația Elveției va fi administratoarea imobilului²⁸. Acestui prim proces, i-a succedat un altul, care face obiectul prezentului nostru studiu. Pentru că nu mai exista nici o legătură

²⁷ Marius Bucur, Lavinia Stan, *Persecuția Bisericii Catolice din România. Documente din arhiva Europei Libere (1948–1960)*, Ed. Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2004, pp. 47–48.

²⁸ *Ibidem*, p. 48. În acest sens vezi și: Clara Laslău, *Das Institut der englischen Fräulein in Rumänien, (Bericht)*, București, s.n., 1994; Idem, *Das Institut der englischen Fräulein in Rumänien. Erinnerungen aus der Nuntiatur*. Memorii, București: s.n., 1995; Iuliana Fistos, *Testimonianza di Suor Clara Laslău IBV Maria vissuta tra luce e ombre, tra disperazione e speranza in un periodo buio della Chiesa rumena. Nata 1912 tuttora vivente a St. Agnes – Bucarest, Corso superiore di Scienze religiose*, Trento, 2000–2001; Sr. Chrysostoma [fără nume de familie], *La Congregatio Jesu in Romania. Memorie degli anni di prigionia di Sr. Clara Laslau CJ*, Rovereto, Bucarest, 2004, toate manuscrise tehnoredactate, păstrate în copie în: Archivum Dioecesanum Timisoarense. Sora Clara Laslău a făcut parte din personalul administrativ al Nunțiatunii până la 7 iunie 1950, locuind în incinta clădirii până când a fost arestată și evacuată de acolo de Securitate, în 19 iulie 1950. Tot ea a făcut parte din comisia care a preluat din nou clădirea, în 26 iunie 1990, muncind, cu propriile mâini, în vederea redeschiderii Nunțiatunii Apostolice a Sfântului Scaun din București. Sora Clara a fost martor ocular al multora dintre consacrările episcopale clandestine. Pentru o privire de ansamblu asupra măsurilor propagandistice și de creere a unei „Biserici” controlate de stat, scoasă de sub jurisdicția Sf. Scaun, dar și pentru a evidenția perioada traversată de Biserica Romano-Catolică, din perspectiva regimului de la București, vezi și: *Die Friedensversammlung*

diplomatică oficială cu Sfântul Scaun, cele mai importante figuri de clerici, adică episcopii rezidențiali sau auxiliarii lor au fost arestați de autoritățile regimului comunist.

Toți cei chemați în judecată, după cum reiese din rechizitoriul formulat, erau acuzați că ar fi urmărit transmiterea de informații de natură spirituală, dar mai ales strategică: economică, politică și militară. După cum se poate observa lecturând transcriptele aflate la dosarul cauzei, informațiile de natură militară nu reprezentau în fapt preocupări ale diplomației Sfântului Scaun, nici a muncii întreprinse de clericii catolici pe tărâm pastoral și spiritual. Clemente Gatti și Joseph Schubert, nu au declarat la momentul audierilor că aceste informări ar fi fost transmise, nici că ar fi colectat asemenea informații spre a fi trimise în afara țării prin intermediul Legației Italiei de la București. În urma parcurgerii materialului editat de către comuniști, în forma mai sus menționatului material, se poate observa cum aceștia inventează multe dintre temele supuse instanței ordinare, creată arbitrar și desemnată să incrimineze, de cele mai multe ori fără dovezi, persoanele interogate. Între membrii grupului ce a fost arestat și audiat, nu fără folosirea plină de sânguință a metodelor „specifice”, se disting două categorii: acuzații și martorii. Și acuzații și o parte din martori au sfârșit prin a fi judecați și condamnați, iar ulterior încarcerați, majoritatea suferind bătăi, înjosiri și pedepse de o atrocitate nemaîntâlnită. Acuzații aduși pe banca de judecată în procesul din 11–17 septembrie 1951 au fost: Augustin Pacha, Joseph Schubert, Pietro Ernesto Clemente Gatti, Adalbert Boros, Johann (Ioan) Heber, Josef Waltner, Eraldo Pintori, Lazăr Ștefănescu, Gheorghe Săndulescu și Petre Țopa (ortografiat de cele mai multe ori Topa)²⁹. Martorii acuzării, mai toți apropiați ai celor arestați, au fost: dr. jur. civ. Franz Kräuter, Frederica Hildegard Reissner, Ecaterina Gerta Kernweiss, Cristina Dewald, Maria Iudith Fenyvesi, Elisabeta Eva Schmitt, Ioana Niculiță, Mihail Rotaru, Emil Riti, Eusebiu Cutcan, Gavril Sălăjan, Sebastian Constantinescu, Gheorghe Grecu, Ion Popovici, Paulina Epureanu, Petre Niculescu, Alexandra Dozzi, Frederic Tănase Braun, Zoltan Ferenczy, Ștefan B. Radu, Ion M. Alecu, Gheorghe Crăciun, Maria Popovici, Petre Hagiu, Vasile Marinescu și Elisabeta Hildegardis Wulff³⁰. În cele ce urmează vom prezenta pe scurt unele date biografice ale acuzaților, în speță ale episcopilor Augustin Pacha, Adalbert Boros și Joseph Schubert.

der katholischen Geistlichen und Gläubigen in Gheorghieni, editată de Comitetul Catolic de Acțiune/ Herausgegeben vom Katholischen Aktionskomitee, București: Str. Bărăției 27, 1950, pp. 11–19.

²⁹ Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (A.C.N.S.A.S.), *Fond Penal*, Dosar P.000310, vol. I, filele IX–X reprezentând „Tabel cu arestați din dosarul de anchetă 15563”.

³⁰ *Procesul unui grup de spioni, trădători și complotiști în slujba Vaticanului și a centrului de spionaj italian, București, 10–17 septembrie 1951*, Editura de Stat pentru Literatură Științifică, București, 1952, pp. 71–89.

Augustin Pacha s-a născut la 26 noiembrie 1870, la Măureni (germ. Moritzfeld, pe atunci în jud. Timiș, azi în jud. Caraș-Severin), fiind al doisprezecelea din cei treisprezece copii ai familiei Marian Pacha (1830–1882) și Elisabeta (1832–1931), născută Halsdorfer³¹. Dintre toți frații, ating vârsta maturității doar Stefan, Augustin, Magdalena și Anna, ultima dedicându-și viața îngrijirii fraților ei mai mari și ai copiilor Magdalenei, moartă la nașterea unei fiice, botezată tot Magdalena, în 1898. Micul Augustin urmează școala primară în satul natal Măureni, după care pleacă în 1881 la Kecskemét și Szeged pentru a urma studiile gimnaziale la școlile piariștilor de acolo. La Szeged rămâne până în 1887. Din 1887 și până în 1889, îl regăsim ca elev al renumitului Liceu Piarist din Timișoara unde, în 25 iunie 1889, își susține examenul de maturitate. Între 1889 și 1893, studiază filozofia și teologia la Timișoara³², fiind sfințit preot în 12 august 1893 de către episcopul Alexander Dessewffy de Csernek et Tarkeő. Timp de un an este activ, îndeplinind oficiul de capelan, la Mezőkovácsháza. Revine la Timișoara pentru a deținând funcția de protocolist al Aulei episcopale. Între 1896–1898, a întreprins călătorii la București, Brăila și în Vechiul Regat, în timpul Postului Mare și de Sfintele Paști, unde a ajutat la pastorația pentru credincioșii de limbă maghiară, plecați la muncă în capitala României. Acum are primele contacte și cu germanii din Dobrogea și lumea romano- și greco-catolică bucureșteană. Din 1900, devine notar consistorial și referent al Tribunalului Bisericesc diecezan, dar și secretar al Congregației Mariane a clerului. Din 1901, a fost numit și secretar al Fondului Diecezan al Preoților Emeriți, iar din 6 decembrie 1901 devine secretar al episcopului Dessewffy. În 1902, a primit titlul de camerier/șamberlan papal onorific³³, iar din 1906 îl regăsim pe lista canonicilor onorifici, iar în Tribunalul Bisericesc ocupa poziția de asesor consistorial. La doar 36 de ani, a fost decorat cu ordinul pontifical „*Pro Ecclesia et Pontifice*”³⁴. Din 1911, a primit în Capitlul Catedral *stallum*-ul (scaunul) de *canonicus al latere* [canonic numit din partea episcopului și reprezentant al acestuia în Capitlu – n.n.]. Dacă până la plecarea episcopului János Csernoch fusese și secretar al acestuia, din 1912, o dată cu venirea episcopului Iulius Glattfelder de

³¹ Archivum Dioecesanum Timisoarense [ADT – Arhiva Diecezană a Episcopiei Romano-Catolice de Timișoara], *Fond Episcop Augustin Pacha* [Ep.A.P.], Dosar cu documente privind familia, Certificatul de botez al episcopului Pacha, eliberat de către parohia din Măureni, la data de 3 iulie 1893.

³² „Aus dem Leben unseres Bischofs”, articol omagial cu prilejul jubileului sacerdotal de cincizeci de ani de preoție al episcopului, în revista catolică *Kirchenblatt*, Timișoara, Anul 2, (20), 1943, No. 19, 22 august, pp. 385–386.

³³ Claudiu Călin, „Dr. h.c. Augustin Pacha (1870–1954). Succint excurs biografic al primului episcop romano-catolic de Timișoara”, în *Banatica*, XIX, Muzeul Banatului Montan, Reșița, 2009, p. 220.

³⁴ *Ibidem*, p. 223.

Mór, a fost numit director al cancelariei episcopale. Tot sub episcopul Glattfelder a îndeplinit și serviciul de examinator prosinodal, iar din 1915 i s-a conferit rangul de prepozit titular de „S. Elisabeth sub arce Scepusiensi”³⁵. În 12 martie 1923, la propunerea episcopului Glattfelder și cu aprobarea Sfântului Scaun, a fost numit administrator apostolic al Administraturii Apostolice constituite asupra părții Diecezei de Cenad intrate în componența Regatului României³⁶. A fost numit în 3 aprilie și consacrat în 15 mai 1927, la Timișoara, ca episcop titular de Lebedo³⁷. Datorită activității pastorale și măsurilor de dezvoltare a vieții spirituale, culturale și școlare în dieceza sa, i s-a conferit în 11 aprilie 1928 titlul de *doctor honoris causa* al Universității din Münster în Westfalia. La 5 iunie 1930 a fost creată Dieceza de Timișoara, iar la 16 octombrie a fost numit ca prim episcop al noii episcopii dr. h.c. Augustin Pacha³⁸. Instalarea sa a avut loc la 29 noiembrie 1930 în Domul din orașul de pe Bega. În același an a fost decorat de suveran cu ordinul „Coroana României”, în rang de mare ofițer. Între 1939–1944, a ocupat și scaunul de senator, episcopul de Timișoara fiind numit în Camera Superioară a Parlamentului României la dispoziția expresă a regelui Carol al II-lea³⁹.

Deosebit de activ în pastorația diecezei, sub conducerea sa a avut loc o dezvoltare spirituală deosebită. Refuza în 1930 transferarea sa în scaunul episcopal al diecezelor unificate *aeque principaliter* de Oradea și Satu Mare. În 22 februarie 1934, în cadrul unei vizite în Germania, a fost primit în audiență de cancelarul Adolf Hitler. Deși discuția dintre cei doi nu a fost una în sensul și conform cu crezul politic al cancelarului Reich-ului, episcopul neîmpărtășindu-i ideile, ierarhul va fi acela care va avea de suferit mulți ani datorită gestului său protocolar⁴⁰. În septembrie 1948, episcopul a fost pensionat forțat de către statul român, iar Dieceza de Timișoara desființată, ea neatingând numărul de 750.000 de credincioși prevăzut de noua legislație comunistă⁴¹. Datorită

³⁵ A.D.T., *Fond Ep. A. P.*, Dosar cuprinzând bulele papale de numire episcopală și numirile imperiale în scaunul canonical 1906–1930 și Dosar cuprinzând jurământul canonical și decrete papale de decorare 1907, 1915, 1926.

³⁶ *Schematismus Cleri Administraturae Apostolicae super partem Dioecesis Csanadensis in Rumenia existentis pro Anno Domini 1927*, Typis Typographiae „Gutenberg”, Timișoara, 1927, pp. 3–4.

³⁷ *Acta Apostolicae Sedis*, annus XIX, vol. XIX, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae, 1927, p. 190.

³⁸ Recunoașterea, prin Înaltul Decret Regal al regelui Carol al II-lea, a monseniorului Augustin Pacha ca episcop al Diecezei Romano-Catolice de Timișoara, a fost publicată în: „Monitorul Oficial”, s.n., nr. 267, 25 noiembrie 1930, pp. 9978–9979.

³⁹ Anton Peter Petri, *Biographisches Lexikon des Banater Deutschtums*, Th. Breit Druck-Verlag GmbH, Marquartstein, 1992, p. 1405.

⁴⁰ Franz Kräuter, *op. cit.*, pp. 122–129.

⁴¹ „Monitorul Oficial”, CXVI, nr. 217, 18 septembrie 1948, p. 7679, cuprinde Decretul nr. 1594 pentru fixarea numărului eparhiilor (diecezelor, superintendențelor etc.) cultelor religioase, stabilind la art. 1, lit. b) și c) un număr de două eparhii pentru Biserica Greco-Catolică, respectiv

opoziției sale față de regimul instaurat și față de adunările de la Târgu Mureș și Gheorgheni, dar mai ales pentru că a dat citire în 16 iunie 1950 circularii sosite din partea Nunțiaturii Apostolice de la București, a fost arestat la 18 iunie 1950 în localitatea Carașova, județul Caraș-Severin, pe când se afla în concediu, fiind transportat și încarcerat în temnița de la Sighet. A fost judecat de un complet al Tribunalului Militar București, între 10–17 septembrie 1951, în cadrul unicului proces-spectacol intentat ierarhilor catolici din România, fiind condamnat la optesprezece ani temniță grea, zece ani de degradare din drepturile cetățenești și la plata a două amenzi de mai multe sute de mii de lei. Eliberat în 31 mai 1954 la București, se întoarce la Timișoara unde preia din nou, de facto, conducerea diecezei. Moare la 4 noiembrie 1954, fiind înmormântat în cripta Domului „Sfântul Gheorghe”, catedrala episcopilor bănățeni⁴².

Joseph Schubert, episcop în clandestinitate, cu titlul de *Ceramussa*, s-a născut la București, în 24 iunie 1890, fiind fiul lui Joseph Schubert sen. și al Elisabetei, născută Platnicek⁴³. Părinții săi se mutaseră cu puțin timp înaintea nașterii sale în capitala României, ei fiind originari din Transilvania. După moartea tatălui, situația socială, și așa modestă a familiei, s-a înrăutățit. Dintre cei doi frați Joseph și Rudolf, cel mic învață meseria de croitor, iar cel mare urmează ciclul elementar la școala „Sfântul Andrei” din București (1900–1906), administrată de Frații Școlilor Creștine, obținând rezultate deosebite. Cu toată că situația financiară a familiei nu îi permite să își continue studiile sacerdotale, totuși, cu ajutorul lui *Pater* Joseph D’Ester, confesorul „Domnișoarelor Engleze” și al regelui Carol I, a primit de la arhiepiscopul Raymund Netzhammer o bursă la gimnaziul benedictinilor din Engelberg, în Elveția. Între 1906 și 24 iulie 1912, a studiat aici, finalizând cu rezultate excepționale⁴⁴. Pașii săi s-au îndreptat spre studiile teologice de la Universitatea Iezuită „Canisianum” din Innsbruck,

alte două dieceze pentru Biserica Romano-Catolică. De asemenea, ca o măsură complementară, prin Decretul nr. 1596, publicat în același jurnal, se „pun în retragere din oficiu” următorii episcopi catolici: Valeriu Traian Frențiu, Ioan Bălan și Alexandru Rusu (pentru ritul bizantin) și Alexandru-Theodor Cisar și Augustin Pacha (pentru ritul latin). Vezi și: Decretul 1596 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, publicat în „Monitorul Oficial”, CXVI, nr. 217, 18 septembrie 1948, p. 7684. Totodată, important în structurarea temei este și Decretul nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase, publicat în: „Monitorul Oficial”, CXVI, nr. 178 din aceeași zi.

⁴² *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului Comunist*, Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române București, 2007, pp. 533–535.

⁴³ Dănuț Doboș, „Administrația Joseph Schubert (1931–1950)”, în Dănuț Doboș, Eugen Bortos (editori), *Parohia Catedralei „Sfântul Iosif” din București*, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București, 2005, p. 64.

⁴⁴ Raymund Netzhammer, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. 1, Ed. Academiei Române, București, 2005, p. 390.

pe care le încheie în 22 decembrie 1916, cu calificativul „cum eventu optimo” (foarte bine)⁴⁵.

În vara aceleiași an (15 iulie 1916), a fost sfințit preot la Innsbruck⁴⁶. Încercând să revină în țară, datorită stării de război a fost oprit la Timișul de Sus (aflat încă în teritoriile Austro-Ungariei, la granița cu România, lângă Predeal), după care a fost nevoit să se întoarcă în Elveția, fiind numit, în 5 februarie 1917, drept cel de-al treilea capelan al franciscanilor din Lucerna (Luzern). În 5 septembrie 1918, a fost chemat de către arhiepiscopul Raymund Netzhammer înapoi în țară, iar în 21 septembrie 1918 a fost numit capelan al catedralei „Sfântul Iosif” din București, parohul și superiorul său direct fiind renumitul istoric medievist Msgr. Karl (Carol) Auner⁴⁷.

După aproape un an, în 15 septembrie 1919, a fost desemnat de același Raymund Netzhammer drept paroh la Popești-Leordeni, unde a activat până în 1924⁴⁸, de unde a trebuit să plece nereușind, spre final, să se înțeleagă cu credincioșii săi de limbă bulgară⁴⁹. Pentru scurt timp și-a reluat postul de capelan la catedrala „Sfântul Iosif”. În 18 decembrie 1924, a fost numit paroh în cea mai mare parohie de limbă germană din arhidieceză, la Caramurat, pe care o preia efectiv la sosirea sa în localitate, respectiv 11 februarie 1925⁵⁰. Aici a activat până la 15 iunie 1931, implicându-se în mod deosebit în scoaterea din izolare a catolicilor germani din Dobrogea, respectarea și prezervarea drepturilor acestora ca grup etnic, îngrijirea medicală din comunitatea sa, dar și din cele învecinate, filiale ale parohiei dobrogene⁵¹. Datorită unui atac cerebral suferit de Msgr. Karl Auner, parohul catedralei din București, în urma căruia acestuia îi este fizic limitată capacitatea de muncă, arhiepiscopul Alexandru-Theodor Cisar l-a numit

⁴⁵ *Schematismus Archidioeceseos Catholicae Bucharestiensis anno MCDXIV*, Tipografia profesională Dim C. Ionescu, București, 1914, p. 68.

⁴⁶ Cf. *Schematismus Archidioeceseos Catholicae Bucharestiensis anno Domini MCMXXXIII*, Tipografia „Merlan”, București, 1933, p. 65; Marius Oanță, „Situția canonică din arhidieceza romano-catolică de București. Noi interpretări privind «starea de necesitate» (1951–1984)”, în Constantin Bușe și Ionel Căndea (editori), *Studii de Istorie*, tom. IV, Muzeul Brăilei „Carol I”-Editura Istros, Brăila, 2015, p. 457.

⁴⁷ Dănuț Doboș, „Înființarea și organizarea parohiei”, în Dănuț Doboș, Eugen Bortos (editori), *Parohia Catedralei „Sfântul Iosif” din București*, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București, 2005, p. 18.

⁴⁸ Raymund Netzhammer, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. 2, Ed. Academiei Române, București, 2005, pp. 897–898.

⁴⁹ Dănuț Doboș, „Parohia Romano-Catolică Popești-Leordeni (sfârșitul sec. al XIX-lea – sec. al XX-lea)”, în Dănuț Doboș (coord.), *Catolicii din Popești-Leordeni. Istorie și credință*, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București, 2007, pp. 67, 72.

⁵⁰ Idem, „Administrația Joseph Schubert (1931–1950)”, p. 64.

⁵¹ Vezi și: Joseph Schubert, „Parohia Caramurat «Sfântul Anton de Padova»”, în *Pro Memoria*, VIII, nr. 8, 2009, p. 103.

pe Joseph Schubert, în 20 mai 1931, drept „vice-paroh”, tocmai pentru a-l ajuta pe Auner și în același timp lăsându-i bolnavului prelat înțaietatea de onoare⁵².

Harnic administrator al catedralei, Schubert a reușit să termine lucrările de restaurare începute de antecesorul său, a sporit finanțele parohiei, s-a implicat în pastorație și a organizat numeroase acte de caritate, a sprijinit înființarea Școlii Practice „Sfânta Tereza”, întreținută de Institutul „Notre Dame de Sion”, pentru care a plătit anual o chirie de 66.000 lei, a înființat trei noi parohii la extremitățile orașului⁵³. Adiacent acestor activități, parohul Schubert a susținut înființarea periodicului lunar *Buletin Parohial*, care a luat ființă la începutul anului 1933, publicație ce a apărut neîntrerupt, cu sprijinul nemijlocit al lui Schubert, până la suprimarea organelor de presă catolice⁵⁴. Pentru meritele sale, în 20 mai 1937, arhiepiscopul Alexandru-Theodor Cisar l-a numit pe Schubert canonic titular al Capitlului Mitropolitan al Catedralei „Sfântul Iosif” din București, având confirmarea sfântului Părinte Papa Pius al XI-lea. În 19 iunie 1941, a fost nominalizat, iar la 3 iulie același an, la aniversarea a 25 de ani de preoție, canonicul Schubert numit camerier/șamberlan papal secret⁵⁵. Din ianuarie 1945, a fost nevoit să intervină mereu în favoarea preoților și laicilor care începuseră a fi urmăriți sau fuseseră ridicați pentru a fi deportați în URSS, asemenea germanilor din Banat sau Transilvania. Deși încet-încet drepturile și libertățile Bisericii scădeau o dată cu creșterea puterii comuniștilor, preotul Schubert a continuat să asigure predarea orelor de religie, pastorația cu tinerii și copii și operele caritative ale parohiei „Sfântul Iosif”. După pensionarea forțată a arhiepiscopului Cisar, în 1948, urmată și de demisia înaintată de acesta Sfântului Scaun în 1949, dar și de arestarea episcopului Anton Durcovici, a fost numit, în 24 mai 1950, drept primul *ordinarius substitutus* al Arhiepiscopiei de București⁵⁶. Consacrat episcop, în secret, la 30 iunie 1950, el a fost totodată numit, administrator apostolic al arhidiecezei. În urma urmăririlor și șicanelor Securității a fost arestat în 17 februarie 1951⁵⁷, fiind judecat și condamnat în același proces cu episcopul Pacha (10–17 septembrie 1951)⁵⁸. Abia în 27 decembrie 1951, încarcerat fiind la penitenciarul Sighet, a fost dus acolo din detenția Ministerului de Interne. Închis la Penitenciarul din Oradea, între 14 octombrie 1954–3 noiembrie 1956, a fost transferat la Aiud, apoi din 1 septembrie 1957, la Pitești, unde a stat până la

⁵² *Schematismus Archidioeceseos Catholicae Bucharestiensis*, p. 79.

⁵³ Dănuț Doboș, *Administrația Joseph Schubert (1931–1950)*, p. 70.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 76.

⁵⁵ *Acta Apostolicae Sedis*, XXXIV, series II, vol. IX, Typis Polyglottis Vaticanis, Roma, 1942, p. 397.

⁵⁶ Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale București (S.A.N.I.C.), *Fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Studii*, dosar 37/1951, f. 20; A.C.N.S.A.S., *Fond Informativ*, dosar I.161634, vol. 2, f. 8.

⁵⁷ A.C.N.S.A.S., *Fond Penal*, dosar P.000310, vol. 1, filele IX–X.

⁵⁸ *Ibidem*, volumele: 1–4, 13, 15; *Procesul unui grup de spioni...*, p. 9.

5 iunie 1960. După această dată este mutat mai departe la Dej. Periplul temnițelor a continuat la Gherla (23 ianuarie 1963), unde a fost „repartizat” cu unii preoți și câțiva laici mai „periculoși” în „Zarca”. Eliberat în 4 august 1964, i s-a stabilit domiciliul obligatoriu la Timișul de Jos, împreună cu un alt preot al Arhiepiscopiei de București, Dr. Hieronymus Menges. Nu i s-a dat voie să se întoarcă în reședința din București. Pentru că nu a colaborat cu Securitatea i s-a refuzat orice funcție preoțească sau episcopală. Nici măcar Sfânta Liturghie nu avea voie s-o celebreze în capela mănăstirii surorilor din Institutum „*Beatae Mariae Virginis*” („Domnișoarele engleze”), ci într-o cameră oarecare din mănăstire. A reușit să plece din țară, la 29 ianuarie 1969, în Elveția, la Zürich, deși semnele suferinței sale cardiace se resimțeau tot mai acut. Ajungând la Roma, în 8 februarie 1969, a fost primit de Papa Paul al VI-lea în zilele de 19 și 22 ale aceleiași luni. Episcopul Schubert i-a prezentat Suveranului pontif, într-o audiență de 45 minute, situația Bisericii Catolice din România, propunându-i ridicarea episcopilor Iuliu Hossu și Márton Áron la demnitatea de cardinali. În 27 februarie, el a plecat de la Roma la München. A încetat din viață la 4 aprilie 1969, în Vinerea Mare, după 79 ani de viață, 53 de preoție și 19 ani de episcopat, dintre care 14 ani i-a petrecut în detenție, fiind înhumat la 9 aprilie în cripta catedralei „Frauenkirche” din capitala Bavariei⁵⁹.

Dr. Adalbert Boros. A văzut lumina zile în 20 septembrie 1908, la Pădureni (Chișineu Criș, județul Arad), unde a urmat cursurile elementare. Și-a început studiul teologiei la Academia Teologică din Timișoara, de unde a fost trimis la Roma (1926–1934). Aici, a absolvit studiile de filozofie și teologie la Universitatea Pontificală „Gregoriană” ca alumn al Colegiului „Germanicum et Hungaricum de Urbe”, fiind hirotonit preot în Cetatea Eternă în 30 octombrie 1932. Nu s-a întors acasă, în Dieceza de Timișoara decât după ce și-a obținut cele două doctorate, în Teologie și Filozofie. Ulterior, a activat în cadrul Academiei Teologice Romano-Catolice din Timișoara în calitate de profesor de filozofie și dogmatică. Dr. Adalbert Boros a fost ultimul rector al Academiei Teologice Romano-Catolice timișorene, deținând această funcție din noiembrie 1947, după moartea neașteptată a regretatului rector Dr. Josef Korner⁶⁰. În luna noiembrie a anului 1948 a fost numit, în secret, episcop

⁵⁹ Hieronymus Menges, *Bischof Josef Schubert*, Salesianer-Buchdruckerei, Ensding/Oberpfalz, 1971, pp. 1–55; Wilam Totok, *op. cit.*, pp. 12–14, 17, 92–93, 164–170; Ovidiu Bozgan, *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963–1978)*, Editura Curtea Veche, București, 2004, pp. 24, 146, 264, 277, 373, 380, 384.

⁶⁰ Cf. Călin Claudiu Sergiu, „Bishop dr. h.c. Augustin Pacha and the Theological Seminary of the Roman-Catholic Diocese of Timișoara (part I)”, în *Acta Musei Napocensis. Historica*, 50, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2013, pp. 212–223 și (part II), în *Acta Musei Napocensis. Historica*, 51,

auxiliar de Timișoara, fiind consacrat în clandestinitate (12 decembrie 1948), în capela Nunțiatunii Apostolice din București, de către regentul Nunțiatunii, arhiepiscopul Gerald Patrik O'Hara. A păstrat secretul consacrării sale, însă bănuțit de comuniști că a primit această demnitate, a fost arestat la 10 martie 1951⁶¹, fiind condamnat în același proces-spectacol cu episcopul său diecezan, dr. h.c. Augustin Pacha. Sentința care i-a fost dată a fost una dintre cele mai grele din câte s-au pronunțat membrilor „Lotului Pacha”: muncă silnică pe viață și degradare civică. Și-a executat pedeapsa nedreaptă până la 4 august 1964, când a fost eliberat, în urma grațierii, din Penitenciarul de la Gherla. Până la grațiere a trecut prin penitenciarele de la Râmnicu Sărat, Jilava, Pitești, Dej și Gherla⁶².

După eliberarea din temniță, primul său drum, facut direct de la poarta închisorii, a fost spre sanctuarul de la Maria Radna, ca semn de mulțumire pentru ocrotirea pe care i-a acordat-o Sfânta Fecioară în anii de detenție. Fratele franciscan care i-a deschis poarta mănăstirii l-a alungat, în prima fază, deoarece nu l-a recunoscut, crezând că este un cerșetor, așa slab și zdențuit era. În 1992, arhiepiscopul-titular Adalbert Boros a dăruit bazilicii papale de la Maria Radna un nou altar („versus populum”), realizat din marmură albă de Ruschița. A activat după anii de închisoare în funcția de capelan în Parohia Timișoara III – Elisabetin, nefiind acceptat vreodată oficial ca episcop de către Statul Român, nici măcar după 1989. Sfântul Părinte Papa Ioan Paul al II-lea l-a numit, în 14 martie 1990, arhiepiscop *ad personam*, cu titlul episcopal de *Ressiana*⁶³. Din acel an, arhiepiscopul Boros a devenit prepozit al reactivatului Capitlu Catedral, continuându-și activitatea desfășurată de altfel și în epoca de tristă memorie, de oficial al Tribunalului Diecezan. Deși invitat de către Sfântul Scaun în 31 august 1965 să ia parte la lucrările Conciliului Vatican II, autoritățile comuniste nu i-au permis să plece la Roma. Ordinarii diecezei de Timișoara, precum și episcopii diecezani, Sebastian Kräuter și succesorul acestuia Martin Roos, l-au păstrat în apropierea lor, consultându-l adesea în problemele diecezei, dar mai ales în chestiunile de drept canonic. S-a luptat în anii de după Revoluția din decembrie 1989, sprijinit fiind și de episcopul Sebastian Kräuter, să obțină un nou recurs la sentința procesului său din septembrie 1951 și achitarea sa, ambele reușite la

vol. II, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015, pp. 226–240. De asemenea și în Călin Claudiu Sergiu, „Episcopul Dr. h.c. Augustin Pacha și seminarul teologic”, pp. 411–444.

⁶¹ A.C.N.S.A.S., *Fond Penal*, dosar P.000310, vol. 1, filele IX–X și fila 8.

⁶² Idem, *Fond Informativ*, dosar I. 259075, vol. 4, f. 3. Volumul amintit are, în total 13 file, deși dosarul informativ al arhiepiscopului Boros conține 5 volume. Urmărirea lui Boros de către Securitate a încetat abia în 1986, când s-a constatat că „obiectivul Bartha” are „schizofrenie”, fapt de altfel neadevărat.

⁶³ Cf. *Acta Apostolicae Sedis*, annus LXXXII, vol. LXXXII, Typis Polyglotis Vaticanis, Romae, 1990, p. 468.

19 martie 1997⁶⁴. Dr. Adalbert Boros, arhiepiscop titular de *Ressiana*, prepozit emerit al Capitlului Catedralei de Timișoara, doctor în filozofie și teologie a încetat din viață la data de 6 iunie 2003, la vârsta de 95 de ani, după 70 de ani de preoție, 55 de ani de episcopat și 13 ani de arhiepiscopat. În ultimii ani ai vieții, deși marcat de boală și imobilizat la pat sau în fotoliul așezat în fața ferestrei camerei sale din casa canonicilor, Timișoara, în Piața Unirii, nr. 10, arhiepiscopul *de pie* memorie Adalbert Boros s-a bucurat de vizitele care i se făceau. Spunea mereu că anii, 13 la număr, care i-a petrecut în detenție i-au fost de folos din două motive: șeful închisorii s-a convertit, iar anii aceia, în sine, au constituit o bună pregătire pentru vremea bătrâneții, când trupul său mult încercat a devenit închisoare spiritului mereu liber⁶⁵.

Concluzii

Procesul episcopilor romano-catolici Augustin Pacha, Adalbert Boros și Joseph Schubert, dar și al celorlalți membri ai „lotului” lor, constituie prin tipologia în care se încadrează și prin efectele produse unul dintre cele mai triste episoade ale istoriei României. Aservită Moscovei, țara noastră a fost obligată să de alinieze ideologiei comuniste și măsurilor dictate de vecinul de la răsărit. Prin însăși valorile promovate, Biserica Romano-Catolică nu putea să se subordoneze acestei linii trasate de un regim străin de Dumnezeu, străin de orice dreptate umană și divină, străin de valorile pluralismului și de natura umană. Eforturile regimului se concentrau pe compromiterea clerului și implicit a Bisericii în ochii populației, măsură ce avea ca scop erodarea și eliminarea încrederii credincioșilor în instituția ecleziastică, pierderea credinței și distrugerea reperelor morale, creștine, umane, intelectuale și a verticalității cetățenilor. Aduși la acest nivel, oamenii puteau fi reduși la nivelul unei mase de manevră, amorse și lipsite de posibilitatea de a distinge adevărul de eroare, justetea de abuz. Contextul societății românești de la acea dată a făcut ca aceste măsuri să aibe doar un succes relativ, românului de rând fiindu-i cunoscute în nenumărate cazuri abuzurile regimului atât împotriva Bisericii, cât și a instituțiilor fundamentale ale societății, împotriva elitelor și chiar a cetățenilor de rând. Timpurile și istoria au readus la lumină aceste abuzuri, dar și exemplul martirului acestor clerici ai contemporaneității.

⁶⁴ A.D.T., *Fond Arhiepiscop dr. Adalbert Boros* [Aep. A.B.], Dosar conținând corespondența, actele personale, notițe diverse, neordonat; *Martiri pentru Hristos...* p. 535. Inițiatorul acestor măsuri a fost însuși arhiepiscopul Boros, singurul supraviețuitor al perioadei comuniste dintre membrii lotului: *Procesul unui grup...*, p. 119.

⁶⁵ Enikő Sipos, „Krisztust csak teljes szívvel lehet syolgálni”. Dr. Boros Béla címzetes érsek (1908–2003) emlékezete”, în *Erdélyi Toll. Iradalmi és művelődési folyóirat*, II, nr. 1, 2010, pp. 169–182.

Bibliografie

Surse inedite

Archivum Dioecesanum Timisoarense

Fond Episcop Augustin Pacha

Fond Arhiepiscop dr. Adalbert Boros

Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității

Fond Penal

Fond Informativ

Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale București

Fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Studii, 1951.

Surse editate. Lucrări generale și speciale

Acta Apostolicae Sedis, annus XIX, vol. XIX, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae, 1927.

Acta Apostolicae Sedis, XXXIV, series II, vol. IX, Typis Polyglottis Vaticanis, Roma, 1942.

Acta Apostolicae Sedis, annus XXXXI, vol. XVI, Typis Polyglottis Vaticanis, 1949.

Acta Apostolicae Sedis, annus LXXXII, vol. LXXXII, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae, 1990.

„Aus dem Leben unseres Bischofs”, în *Kirchenblatt*, Timișoara, 1943.

Bucur, Marius, Stan, Lavinia, *Persecuția Bisericii Catolice din România. Documente din arhiva Europei Libere (1948–1960)*, Ed. Galaxia Gutemberg, Târgu-Lăpuș, 2004.

Bozgan, Ovidiu, *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963–1978)*, Editura Curtea Veche, București, 2004.

Călin, Claudiu, „Dieceza de Timișoara între 1948–1989”, în Dănuț Doboș (ed.), *Biserica Romano-Catolică din România în timpul prigoanei comuniste (1948–1989)*, Editura Sapiientia, Iași, 2008.

Călin, Claudiu, „Dr. h.c. Augustin Pacha (1870–1954). Succint excurs biografic al primului episcop romano-catolic de Timișoara”, în *Banatica*, XIX, Reșița, 2009.

Călin, Claudiu, „Procesul episcopului Augustin Pacha și al membrilor Aulei Episcopale Romano-Catolice de Timișoara – portrete și destine din arhivele episcopiei timișorene”, în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (ed.), *Destine Individuale și Colective în Comunism*, Editura Polirom, Iași, 2013.

Călin, Claudiu Sergiu, „Bishop dr. h.c. Augustin Pacha and the Theological Seminary of the Roman-Catholic Diocese of Timișoara (part I)”, în *Acta Musei Napocensis. Historica*, 50, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2013.

Călin, Claudiu Sergiu, „Episcopul Dr. h.c. Augustin Pacha și seminarul teologic al Diecezei Romano-Catolice de Timișoara (1923–1948)”, în *Banatica*, Reșița, 24/2, 2014.

- Călin, Claudiu Sergiu, „Bishop dr. h.c. Augustin Pacha and the Theological Seminary of the Roman-Catholic Diocese of Timișoara (part II), în *Acta Musei Napocensis. Historica*, 51, vol. II, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015.
- Die Friedensversammlung der katholischen Geistlichen und Gläubigen in Gheorghieni*, editată de Comitetul Catolic de Acțiune/Herausgegeben vom Katholischen Aktionskomitee, București, 1950.
- Doboș, Dănuț, „Administrația Joseph Schubert (1931–1950)”, în Dănuț Doboș, Eugen Bortoș (editori), *Parohia Catedralei „Sfântul Iosif” din București*, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București, 2005.
- Doboș, Dănuț, „Înființarea și organizarea parohiei”, în Dănuț Doboș, Eugen Bortoș (editori), *Parohia Catedralei „Sfântul Iosif” din București*, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București, 2005.
- Doboș, Dănuț, „Parohia Romano-Catolică Popești-Leordeni (sfârșitul sec. al XIX-lea – sec. al XX-lea)”, în Dănuț Doboș (coord.), *Catolicii din Popești-Leordeni. Istorie și credință*, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București, 2007.
- Fistos, Iuliana, *Testimonianza di Suor Clara Laslău IBV Maria vissuta tra luce e ombre, tra disperazione e speranza in un periodo buio della Chiesa rumena. Nata 1912 tuttora vivente a St. Agnes – Bucarest*, Corso superiore di Scienze religiose, Trento, 2000–2001.
- Giorgini, Fabiano, *I passionisti nella chiesa di Bulgaria e di Valachia (Romania)*, Curia Generale dei Passionisti, Roma, 1998.
- Gryz, Ryszard, „Political repression of the catholic episcopate during the period of stalinism in Poland”, în *Czasy Nowożytne (Modern Times)*, vol. 1, Catholic University of Lublin, Lublin, 2000.
- Kent, Peter C., *Lonely Cold War of Pope Pius XII: The Roman Catholic Church and the Division of Europe (1943–1950)*, McGill: Queen's University, 2002.
- Klimó, Árpád, „Catholic identity in Hungary – The Mindszenty case”, în *Hungarian Studies*, 24/2, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010.
- Kräuter, Franz, *Erinnerungen an Bischof Pacha. Ein Stück Banater Heimatgeschichte*, ADZ-Verlag, Bukarest, 1995.
- Kuklík, Jan, *Czech law in historical contexts*, Carles University in Prague-Karolinum Press, Prague, 2015.
- Laslău, Clara, *Das Institut der englischen Fräulein in Rumänien, (Bericht)*, București, s.n., 1994.
- Laslău, Clara, *Das Institut der englischen Fräulein in Rumänien. Erinnerungen aus der Nuntiatur. Memorii*, București, 1995.
- Menges, Hieronymus, *Bischof Josef Schubert, Salesianer-Buchdruckerei, Ensdorf/Oberpfalz*, 1971.
- Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului Comunist*, Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007.
- Monitorul Oficial*, București, 1930.
- Monitorul Oficial*, București, 1948.

- Monolov, Stefano, „Martiriul catolicilor din Bulgaria în timpul socialismului”, în *Dialog teologic*, XII, nr. 24, Institutul Teologic Romano-Catolic, Iași, 2009.
- Netzhhammer, Raymund, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. 1, Ed. Academiei Române, București, 2005.
- Netzhhammer, Raymund, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. 2, Ed. Academiei Române, București, 2005.
- Oanță, Marius, „Situția canonică din arhidieceza romano-catolică de București. Noi interpretări privind «starea de necesitate» (1951–1984)”, în Constantin Bușe și Ionel Căndea (editori), *Studii de Istorie*, tom. IV, Muzeul Brăilei „Carol I”-Editura Istros, Brăila, 2015.
- Petri, Anton Peter, *Biographisches Lexikon des Banater Deutschtums*, Th. Breit Druck-Verlag GmbH, Marquartstein, 1992.
- Procesul unui grup de spioni, trădători și complotiști în slujba Vaticanului și a centrului de spionaj italian, București, 10–17 septembrie 1951*, Editura de Stat pentru Literatură Științifică, București, 1952.
- Ramet, Pedro, „Catholicism and Politics in Socialist Yugoslavia”, în *Religion in Communist Lands*, vol. X, issue 3, Centre for the Study of Religion and Communism, Keston Institute-Oxford, 1982.
- Scânteia*, București, 1948.
- Scânteia*, București, 1949.
- Scânteia*, București, 1950.
- Schematismus Archidioeceseos Catholicae Bucharestiensis anno MCDXIV*, Tipografia profesională Dim C. Ionescu, București, 1914.
- Schematismus Cleri Administraturae Apostolicae super partem Dioecesis Csanadensis in Rumenia existentis pro Anno Domini 1927*, Typis Typographiae „Gutenberg”, Timișoara, 1927.
- Schematismus Archidioeceseos Catholicae Bucharestiensis anno Domini MCMXXXIII*, Tipografia „Merlan”, București, 1933.
- Schubert, Joseph, „Parohia Caramurat «Sfântul Anton de Padova»”, în *Pro Memoria*, VIII, 2009.
- Sipos, Enikő, „Krisztust csak teljes szívvel lehet szolgálni”. Dr. Boros Béla címzetes érsek (1908–2003) emlékezete”, în *Erdélyi Toll. Iradalmi és művelődési folyóirat*, II, 2010.
- Sr. Chrysostoma [fără nume de familie], *La Congregatio Jesu in Romania. Memorie degli anni di prigionia di Sr. Clara Laslau CJ*, Rovereto, Bucarest, 2004.
- Totok, William, *Episcopul, Hitler și Securitatea. Procesul stalinist împotriva «spionilor Vaticanului» din România*, Editura Polirom, Iași, 2008.
- Tönnies, Bernhard, „Religious Persecution in Albania” în *Religion in Communist Lands*, vol. X, issue 3, Centre for the Study of Religion and Communism, Keston Institute-Oxford, 1982.
- Universul*, București, 1949.